

1. Charakteristika Plzeňského kraje a jeho postavení v rámci České republiky

Plzeňský kraj leží na jihozápadě České republiky. Hranici kraje na západě tvoří státní hranice se SRN (Bavorskem) severozápadně leží kraj Karlovarský, severovýchodně kraj Středočeský a na jihovýchodě kraj Jihočeský.

Svou **rozlohou** 7 561 km² je třetím největším krajem v České republice, avšak počtem obyvatel se řadí na deváté místo v ČR. Sedm okresů kraje (Domažlice, Klatovy, Plzeň-město, Plzeň-jih, Plzeň-sever, Rokycany a Tachov) představuje územní celky výrazně se odlišující krajinným charakterem, počtem i skladbou obyvatelstva, ekonomickým potenciálem, velikostí i hustotou osídlení.

Rozmanitost **přírodních podmínek** je dána především reliéfem kraje. Z hlediska geografického systému lze Plzeňský kraj rozdělit do několika oblastí: Plzeňská pahorkatina, Brdská vrchovina (část), Český les a Šumava. Klimatické, geologické a hydrologické podmínky jsou v jednotlivých územních celcích značně odlišné.

Zásoby nerostných surovin, které představují základní potenciál pro rozvoj zpracovatelského průmyslu, se v Plzeňském kraji soustřeďují zejména do vnitrozemí (oblast kolem Plzně). Jedná se o zásoby černého uhlí, žáruvzdorné a keramické jíly a stavební kámen. V oblasti podhůří Šumavy se nalézá vápenec. Pro zemědělství v kraji jsou celkem příznivé podmínky. Zemědělská půda pokrývá cca 50,6% celkové rozlohy kraje (z toho podíl orné půdy 68,9%). Lesní hospodářství je charakteristické dostatečnými přírodními zdroji dřeva. Podíl zalesněné plochy na celkové rozloze kraje činí 39,5% (zejména vlivem lesnatých ploch Šumavy, Českého lesa a Brdské vrchoviny). Z celkového objemu těžby dřeva v ČR zaujímá Plzeňský kraj druhé místo hned za Jihočeským krajem (s převažující těžbou jehličnatého dřeva).

Životní prostředí Plzeňského kraje v rámci ČR můžeme hodnotit příznivě. Hodnoty měrných emisí v Plzeňském kraji dosahují nižších hodnot než v ČR. V roce 2004 představovaly měrné emise oxidu siřičitého 1,55 t/km², což je 55,0% úrovně měrných emisí v ČR, měrné emise oxidů dusíku 0,73 t/km² (tj. 35,2% úrovně ČR), oxidu uhelnatého 1,52 t/km² (tj. 43,3% úrovně ČR) a tuhých emisí 0,46 t/km² (tj. 77,6% úrovně ČR).

Výjimku tvoří Plzeň a její okolí, kde je životní prostředí extrémně narušeno. Měrné emise zjištěné v okrese Plzeň-město mnohonásobně převyšují hodnoty měrných emisí v ČR. Plzeň se svým okolím je zatížena vysokou koncentrací průmyslových aktivit a silniční dopravou. Přetížená silniční síť výrazně zhoršuje emisemi (oxidy dusíku a uhlovodíky) a hlukem kvalitu životního prostředí. Devastace krajiny po těžbě je nejrozsáhlejší v prostorech Nýřany-Tlučná-Vejprnice, Břasy-Radnice, Stříbrska a Ejpovicka.

K nejméně zatíženým oblastem náleží horské partie Šumavy, Českého lesa, západní Brdy a oblast v okolí Manětína a Nečtin. Ochrana přírody na Šumavě zabezpečuje NP a CHKO Šumava. V roce 2005 byla vyhlášena nová CHKO Český les. Na území se nachází 175 maloplošných chráněných území. Pro zachování rozmanitosti krajiny jsou vyhlášeny přírodní parky.

Výjimku tvoří Plzeň a její okolí, kde je životní prostředí extrémně narušeno. Měrné emise zjištěné v okrese Plzeň-město mnohonásobně převyšují hodnoty měrných emisí v ČR. Plzeň se svým okolím je zatížena vysokou koncentrací průmyslových aktivit a silniční dopravou. Přetížená silniční síť výrazně zhoršuje emisemi (oxidy dusíku a uhlovodíky) a hlukem kvalitu životního prostředí. Devastace krajiny po těžbě je nejrozsáhlejší v prostorech Nýřany-Tlučná-Vejprnice, Břasy-Radnice, Stříbrska a Ejpovicka.

K nejdůležitějším úkolům v oblasti životního prostředí patří ochrana vod. Rozvoj veřejné kanalizace zaostává, kompletní kanalizaci s výkonnou čistírnou odpadních vod má jenom Plzeň. Všechny obce nad 2 000 obyvatel mají vybudovanou ČOV, avšak většina těchto ČOV vyžaduje modernizaci. Kvalita vod je ohrožena pokračující devastací některých bývalých hospodářských objektů, starými zátěžemi a haváriemi. V Plzeňském kraji nevzniká větší množství nebezpečných průmyslových problémových odpadů. Komplexní systém nakládání s odpady nebyl realizován, zatím byly řešeny pouze dílčí problémy odpadového hospodářství.

Silniční síť v Plzeňském kraji je tvořena 5 121 km silnic, z toho 411 km pokrývají silnice I. třídy, 1 510 km silnice II. třídy a 3 093 km silnice III. třídy. V porovnání s ostatními kraji v ČR má Plzeňský kraj nejnižší krajský podíl silnic I. třídy a to 8,2%, v podílu silnic II. třídy zaujímá 4. místo v ČR. Dálnice se

v Plzeňském kraji rozkládají v délce 106 km, z toho nejvíce v okrese Tachov (45 km), dále pak v okresech Rokycany (26 km) a Plzeň-sever (19 km). Délka **železnic** činila k 31.12. 2005 v Plzeňském kraji 710 km, z toho je 236,8 km elektrizovaných.

Pro Plzeňský kraj je typický vysoký počet malých **sídel** s nerovnoměrným rozmístěním, chybí zde města střední velikosti, struktura středisek je v porovnání s ČR atypická. Město Plzeň se svými 162 759 obyvateli představuje protiklad k malým sídlům, neboť je po Praze druhým nejvýznamnějším centrem v Čechách. Plzeňský kraj má 46 měst, ve kterých žije 367 501 obyvatel tj. 66,6% z celkového počtu obyvatel kraje.

Od 1. 1. 2003 byla na základě zákona č. 314/2002 Sb., o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a **stanovení obcí s rozšířenou působností** Česká republika nově administrativně rozdělena do 205 správních obvodů obcí s rozšířenou působností. Vyhláškou Ministerstva vnitra č. 388/2002 Sb. byly stanoveny správní obvody obcí s pověřeným obecním úřadem a správní obvody obcí s rozšířenou působností. Po ukončení činnosti okresních úřadů (k 31. 12. 2002) tak byla významná část jejich kompetencí přenesena na obce s rozšířenou působností. Plzeňský kraj byl rozdělen do 15 správních obvodů obcí s rozšířenou působností (ORP) a do nich spadajících 35 správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem (POU). Mezi obce s rozšířenou působností patří: Blovice, Domažlice, Horažďovice, Horšovský Týn, Klatovy, Kralovice, Nepomuk, Nýřany, Plzeň, Přeštice, Rokycany, Stod, Stříbro, Sušice a Tachov.

Většina rozvojových sídel leží na rozvojových osách regionálního významu a na západní radiální ose spojující Plzeň s Prahou a směřující koridorem k hranici s Německem. Mimo tyto osy se nachází řídce zalidněná území s převažující obytnou a zemědělskou funkcí s nedostatečně vyvinutou sociální a technickou infrastrukturou a omezenou dopravní obslužností. K oživení těchto sídel přispěje vznik malých podniků, obnova řemesel a rozvoj služeb vázaných na cestovní ruch. Aby mohly být některé aktivity alespoň částečně realizovány, sdružují se obce do **mikroregionů**

Bytový fond se v Plzeňském kraji z dlouhodobého pohledu do roku 1990 rozšiřoval. Nevyhovující byty z předválečného a válečného období byly nahrazovány rozsáhlou bytovou výstavbou zejména panelových domů. Po roce 1990 nastává výrazný pokles v počtech dokončených bytů. Do popředí se dostává individuální bytová výstavba, která se podílí zhruba 38,8% na počtu dokončených bytů. Nové byty vznikají adaptací nebytových prostor a nástavbami, vestavbami a přístavbami k rodinným a bytovým domům. Individuální výstavba je soustředěna do Plzně a jejího okolí tj. do okresů Plzeň-jih a Plzeň-sever. V porovnání s ČR je podíl dokončených bytů na 1 000 obyvatel příznivější. V roce 2005 dosahovala v Plzeňském kraji intenzita bytové výstavby na 1 000 obyvatel 3,6 zatímco v ČR 3,2.

Plzeňský kraj je s **počtem obyvatel** 551 528 osob (k 31. 12. 2004) šestým nejmenším krajem v České republice a tvoří tak 5,4% z celkového počtu obyvatel ČR. Rozložení obyvatel v rámci kraje je značně nerovnoměrné. Téměř 30% obyvatel žije v Plzni a další více než pětina obyvatel je soustředěna do 13 měst s více než 5-ti tisíci obyvateli. Zbývající necelá polovina obyvatel je rozptýlena do menších měst či obcí.

Plzeňský kraj je v ČR druhým nejhřidčeji zalidněným krajem. **Hustota obyvatel** v kraji je 72,9 obyvatel na km² (hustota ČR 130,0 obyvatel na km²). Nejnižší hustoty v Plzeňském kraji dosahují okresy Tachov (hustota 37,5 obyvatel na km²) a Klatovy (hustota 45,2 obyvatel na km²).

Z hlediska **věkové struktury** patří Plzeňský kraj k územím s nejstarším obyvatelstvem v ČR, průměrný věk obyvatel kraje dosáhl v r. 2005 výše 40,4 let, v okrese Plzeň-město dokonce 41,7 let, naproti tomu v okrese Tachov pouhých 38,1 let. Vysoký podíl staršího obyvatelstva v Plzeňském kraji je patrný též z indexu stárí (počet osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku 0 – 14 let). V roce 2005 zde tento index dosáhl výše 102,9, což je po Praze druhá nejvyšší hodnota v ČR (index stárí ČR 97,0). V rámci kraje dosáhl index stárí nejvyšších hodnot v okresech Plzeň-město (125,5), Rokycany (112,0) a Klatovy (102,8), naopak velmi nízký je v okrese Tachov (71,7).

Počet obyvatel v ČR přestal od roku 2003 klesat, v roce 2005 se v porovnání s rokem 2004 zvýšil o 30 502 obyvatel, tj. zvýšení o 0,3%. I když se počet živě narozených dětí v ČR meziročně zvýšil o 4 547 dětí, tj. o 4,7% . Přirozený přírůstek dosáhl záporné úrovně -5 727 osob. Na růstu obyvatel ČR se podílel především přírůstek stěhováním, který činil 36 229 osob.

Počet obyvatel v Plzeňském kraji se v roce 2005 v porovnání s rokem 2004 zvýšil o 1 910 obyvatel, tj. zvýšení o 0,3%. Zatímco počet živě narozených vzrostl meziročně o 399 osob, tj. zvýšení o 7,9%, přirozený přírůstek dosáhl záporné úrovně -401 osob, k růstu obyvatel Plzeňského kraje nepřispěl. Na růstu obyvatel v Plzeňském kraji se stejně jako v ČR podílel přírůstek stěhováním, který představoval 2 311 osob.

V počtu živě narozených dětí na 1 000 obyvatel středního stavu byl Plzeňský kraj v roce 2005 nepatrně za celorepublikovým průměrem. Relativně nejvíce dětí se narodilo v okrese Plzeň-město a Tachov. V počtu potratů na 1 000 narozených zaujímá Plzeňský kraj 4. místo v ČR po Ústeckém, Karlovarském a Libereckém kraji. Výrazně vyšší potratovosti v porovnání s krajským průměrem dosáhly okresy Tachov (524,4), Rokycany (522,5) a Plzeň-město (511,4). V počtu sňatků na 1 000 obyvatel středního stavu dosáhl Plzeňský kraj přibližně celorepublikového průměru, relativně nejvíce sňatků bylo uzavřeno v okresech Plzeň-město (5,6) a Tachov (5,2). V počtu rozvodů na 1 000 obyvatel středního stavu Plzeňský kraj dosáhl celorepublikového průměru. Relativně nejvíce manželství bylo rozvedeno v okresech Tachov (3,4) a Plzeň-město (3,3) nejméně v okresech Plzeň-sever (2,4), Domažlice a Klatovy (2,9).

V roce 2005 představoval **podíl Plzeňského kraje na celkovém hrubém domácím produktu** v běžných cenách 5,2%. V přepočtu HDP na 1 obyvatele (278 326 Kč) se v porovnání s ostatními kraji umístil na druhém místě za Hlavním městem Prahou. Významné umístění Plzeňského kraje v rámci ostatních krajů ovlivňuje vysoká ekonomická výkonnost města Plzně. V Plzni je soustředěna téměř třetina průmyslových subjektů. Porovnáme-li jednotlivá **průmyslová odvětví** z hlediska objemu tržeb v kraji, zaujímá významné postavení průmysl potravinářský a elektrotechnický.

K významným potravinářským podnikům Plzeňského kraje patří: Plzeňský Prazdroj a.s., založený v roce 1843, největší český exportér piva do téměř 50 zemí světa, který je součástí mezinárodní skupiny SAB Miller plc, druhé největší pivovarnické společnosti, Stock Plzeň a.s., tradiční výrobce lihovin, v současné době největší výrobce lihovin v České republice, Bohemia Sekt Českomoravská vinařská a.s. ve Starém Plzenci významný producent vín, který disponuje kolekcí téměř šedesáti produktů.

K významným průmyslovým odvětvím v regionu náleží strojírenství, které je spojováno především se jménem Škoda. Hlavním výrobním sortimentem jsou zařízení pro klasickou i jadernou energetiku a petrochemii, výrobky hutí a kováren, těžké obráběcí stroje, zařízení pro válcovny, zařízení pro zpracování cukrové třtiny, hydraulické a vulkanizační lis, převodovky, kolejové dopravní prostředky, trolejbusy, kompletní elektrické pohony. Rozvíjí se i vlastní výzkum a obchodní společnost. Dalšími důležitými průmyslovými podniky, které ovlivňují ekonomiku kraje, jsou: Dioss Nýřany a.s., který se zabývá především výrobou akumulátorů a baterií, Okula Nýrsko a.s., výrobce brýlových obrub a zpracování plastických hmot, Lasselsberger ČR a.s., který reprezentuje keramický průmysl a který tvoří společnosti (Chlumčanské keramické závody, Keramika Horní Bříza, Rako Rakovník, Cemix Čebín a Calofrig Borovany), Solo Sirkárna a.s. v Sušici, která je největším českým výrobcem sirek, Sklárna Heřmanova Huť a.s., orientující se především na výrobu nápojového skla.

Plzeňský kraj je díky své poloze přitažlivý **pro zahraniční investory**. Zahraničním investicím dominuje japonský závod Panasonic AVC Networks Czech s.r.o. na výrobu televizorů. K významným zahraničním firmám se řadí YAZAKI Wiring Technologies Czech s.r.o. na výrobu komponentů pro automobilový průmysl, firma Vishay Electronic s.r.o., zabývající se výrobou elektronických součástek, Alcoa Fujikura Czech s.r.o. s výrobou elektrických zařízení a Borgers CS s.r.o. s výrobou plastových výrobků, MD ELMONT spol. s.r.o. s výrobou izolačních vodičů a kabelů, Daikin Industries Czech Republic s.r.o. s výrobou a opravami průmyslových chladicích a vzduchotechnických zařízení.

V celé řadě průmyslových podniků dochází k restrukturalizačním procesům, které jsou spojené se snižováním počtu pracovníků. Závislost na jediném zaměstnavateli by měla být zmírňována rozvojem malého a středního podnikání.

Ke zmírňování sociálně ekonomických rozdílů přispívá **přeshraniční spolupráce** se sousedním Bavorskem v rámci euroregionů. Evropský program podpory přeshraniční spolupráce využívají v Plzeňském kraji okresy Domažlice a Klatovy v euroregionu Šumava a okres Tachov euroregionu Egrensis.

V Plzeňském kraji bylo v roce 2005 zaměstnáno podle podnikové metody bez podnikatelských subjektů do 20 zaměstnanců 158 221 osob, což je 28,7% z celkového počtu obyvatel v kraji. Největší skupina zaměstnanců našla uplatnění v průmyslu (48,1%) Další početně významná skupina zaměstnanců pracovala ve vzdělávání (9,0%) a ve zdravotní a sociální péči; veterinární činnosti (7,7%).

Podle registru ekonomických subjektů bylo k 31. 12. 2005 v Plzeňském kraji evidováno 127 341 ekonomických subjektů, z toho bylo nejvíce soukromých podnikatelů nezapsaných v obchodním rejstříku. Více než třetina ekonomických subjektů kraje má sídlo v okrese Plzeň-město. Výraznou úlohu v zaměstnanosti Plzeňského kraje sehrává 40 subjektů s více než 500 zaměstnanci, z toho 16 jich zaměstnává více než 1000 pracovníků. Mezi organizace s největším počtem zaměstnanců patří v Plzeňském kraji Fakultní nemocnice, Plzeňský Prazdroj a.s., Západočeská univerzita v Plzni, Panasonic

AVC Networks Czech s.r.o. Plzeň, YAZAKI Wiring Technologies Czech s.r.o. Plzeň, Vishay Electronic s.r.o. Přeštice, MD ELMONT s.r.o. Chotěšov, Lasselsberger a.s. Plzeň, Dioss Nýřany a. s., Statutární město Plzeň, Plzeňské městské dopravní podniky, a. s., Finanční ředitelství v Plzni, Borgers CS s.r.o. Plzeň, Alcoa Fujikura Czech s.r.o. ve Stříbře.

Průměrnou měsíční mzdou na fyzické osoby podle podnikové metody bez podnikatelských subjektů do 20 zaměstnanců (17 627 Kč) v roce 2005 se Plzeňský kraj řadí po Hl. m. Praze a Středočeském kraji na 3. místo v ČR, nedosahuje však celorepublikového průměru (je o 7,3% nižší). Z okresů Plzeňského kraje byla vyšší než průměrná mzda v ČR dosažena pouze v okrese Plzeň-město (19 732 Kč). V ostatních okresech kraje byla úroveň mezd nižší než průměr za Plzeňský kraj, nejnižší průměrná mzda byla zaznamenána v okresech Klatovy (15 518 Kč), Tachov (15 724 Kč) a Plzeň-sever (15 749 Kč).

Z hlediska odvětvové struktury jsou dlouhodobě nejvyšší průměrné mzdy vykazovány v odvětvích finančního zprostředkování (31 062 Kč), naproti tomu nejhůře placení jsou zaměstnanci v odvětví v ubytování a stravování (11 392 Kč) a v zemědělství, lesnictví, myslivosti, rybolovu a chovu ryb (14 088 Kč).

V rámci ČR patří Plzeňský kraj k oblastem s nižší **mírou nezaměstnanosti**. K 31. 12. 2005 bylo evidováno úřadem práce 20 500 uchazečů o zaměstnání. Porovnáme-li ostatní kraje ČR podle nejnižší míry nezaměstnanosti, zaujímá Plzeňský kraj s mírou nezaměstnanosti (podle nové metodiky) 6,45% třetí místo. Nejvyšší míry nezaměstnanosti dosahují okresy Tachov (8,62%), Klatovy (8,59%) a Rokycany (6,78%), naopak nejnižší míra nezaměstnanosti je zastoupena v okresech Plzeň-jih (4,74%) a Plzeň-město (5,53%).

K 31.12. 2005 bylo v Plzeňském kraji 3 940 volných míst, tj. 5,2 uchazeče na 1 volné pracovní místo. Mezi jednotlivými okresy Plzeňského kraje byla zjištěna nejlepší situace v okresech Plzeň-město, kdy na jedno volné pracovní místo připadlo 2,6 uchazeče a naopak nejhorší stav byl zaznamenán v okrese Tachov s 14,1 uchazeči na jedno volné pracovní místo. Nezaměstnaní absolventi a mladiství představovali v Plzeňském kraji 7,5% z celkového počtu neumístěných uchazečů.

Z hlediska struktury pracovních sil nejobtížněji hledají zaměstnání zaměstnanci s nízkou kvalifikací, osoby se zdravotním omezením, absolventi škol a administrativní pracovníci se středoškolským vzděláním. Naopak nedostatek pracovníků převládá v technických profesích.

Ve zdravotnictví zabezpečuje lůžkovou péči v kraji síť 11 nemocnic s 3 581 lůžky (údaje za všechny rezorty). Síť předškolních a školských zařízení v kraji představuje 255 mateřských škol, 204 základních škol, 14 gymnázií, 32 středních odborných škol a 30 středních odborných učilišť. Vysokoškolské vzdělání nabízí Západočeská univerzita ve svých 7 fakultách a Vysoká škola v Plzni, obecně prospěšná společnost s bakalářským studiem zdravotnických oborů a lékařská fakulta v Plzni, která patří pod Univerzitu Karlovu v Praze.

V Plzeňském kraji nabízelo v roce 2005 **kulturní vyžití** 33 stálých kin, 45 muzeí, 44 galerií, 14 divadel a 16 amfiteátrů. Čtenářům poskytovalo své služby 559 veřejných knihoven (včetně poboček). V Plzni také každoročně probíhá festival hudby a divadla Jazz, Struny a Divadlo na ulici, který do města přiláká mnoho diváků a posluchačů.

Pro **cestovní ruch** jsou v kraji příznivé podmínky. Město Plzeň nabízí mnoho kulturních památek, zajímavé je i jeho historické podzemí, které svým rozsahem cca 20 km patří k nejrozsáhlejším ve střední Evropě. K přírodním zajímavostem v Plzni patří Bolevecká rybníční soustava, což je z technického i krajinářského hlediska unikátní pozdně gotické dílo z 15. století. Je zde hustá síť rekreačních a turistických cest. K dalším často navštěvovaným místům patří zoologická a botanická zahrada města Plzně a vrchy v okolí Plzně – Krkavec, Chlum a Sylván s rozhlednami.

Ke **kulturním památkám kraje** patří barokní zámek Manětín, klášterní konvent v Plasích (národní kulturní památka), zříceniny gotických hradů Radyně a Buben, renesanční zámek Kaceřov, zřícenina hradu Rabštejn nad Střelou, renesanční zámek Horšovský Týn, vodní hrad Švihov, zámek Kozel, barokní zámek Nebílovy, zámek Lužany, klášter v Kladrubech, hrad Kašperk, zřícenina gotického hradu Libštejn a mnoho dalších. Také Domažlice a jejich tradiční každoroční srpnové Chodské slavnosti přitahují pozornost mnoha návštěvníků.

Výborné podmínky pro **letní i zimní rekreaci** nabízí Šumava díky svým četným turistickým i cykloturistickým stezkám. Pro sjezdové i běžecké lyžování je zde mnoho upravovaných sjezdovek a běžeckých tras. K rekreaci a zlepšení zdravotního stavu je možno využít pobytu v Konstantinových Lázních, které jsou zaměřeny na prevenci, léčbu a rekonvalescenci kardiovaskulárních chorob,

na léčení pohybového aparátu, výměny látkové a dýchacího ústrojí. K dalším místům vhodným pro rekreaci v kraji patří přehradní nádrž Hracholusky a vodáky hojně využívaná řeka Berounka.

Plzeňský kraj je krajem s bohatou historií, nezapomenutelným folklórem, je rázovitým krajem s obcemi, městy a městečky, s výstavními zámky a rozlehlými parky, se sakrálními stavbami, s hradními zříceninami, které patří ke klenotům naší historie a architektury. Je to kraj melancholický s hlubokými lesy, horskými pastvinami, s divokými řekami a klidnými rybníky, s tajemnými slatinami a rašeliništi a s poklidnými hlubokými jezery. Kraj se svéráznými vesnicemi s charakteristickou lidovou architekturou a typickými vesnickými chalupami.